

XLV. LETNIK
1925
6./7. ŠTEVILKA

LJUBLJANSKI
ZVON

MESEČNIK
ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

UREJUJE FRAN ALBRECHT / LAST IN ZALOŽBA «TISKOVNE ZADRUGE» V LJUBLJANI

Dr. Karel Hinterlechner, univ. prof.

Prašanje univerz v Jugoslaviji

(S posebnim ozirom na ljubljansko vseučilišče)

Salus rei publicae
suprema lex esto.

V kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev imamo danes sledeče institucije z značajem vseučilišč. Popolne univerze obstojé v Beogradu, Zagrebu in v Ljubljani, poedine fakultete pa v Subotici in v Skoplju. V Zagrebu obstojita vrhu tega še samostojna veterinarska visoka šola in tehnika. Obseg posameznih navedenih univerz je različen. V Beogradu obsega točasno filozofsko, juridiško, medicinsko, tehniško, bogoslovno (pravoslavno) in poljeprivredno fakulteto. Zagrebška univerza se razlikuje sedaj od beograjske pred vsem po tem, da nima tehniške fakultete, ki obstoji tam kot samostojna visoka šola. Podobno velja doslej o veterinarski visoki šoli, kakor rečeno. Sicer pa obsega vseučilišče v Zagrebu: filozofsko, juridiško, medicinsko, dve teološki, namreč katoliško in pravoslavno, in gospodarsko-šumarsko fakulteto. V Ljubljani imamo končno pet fakultet, namreč: filozofsko, juridiško, teološko (katoliško), tehniško in medicinsko. Poslednja ni popolna, marveč ima le štiri prve semestre. Na tehniški fakulteti pa obstoji posebej še geodetski tečaj.

V Subotici imajo samostojno juridiško fakulteto; v Skoplju obstoji depandansa beograjske filozofske fakultete.

Po času je zagrebška univerza najstarejša, saj naj slavi ravno letos 50letnico svojega obstoja. Mlajša je beograjska in v vrsti vseh so najmlajše, med seboj pa iste starosti, institucije v Ljubljani, v Subotici in v Skoplju. Poslednje tri so iz časa po preobratu.

Zakoni, s katerimi so bile ustanovljene zlasti vse tri univerze in obe fakulteti v Skoplju in v Subotici, so različni in zato se v marsikaterem oziru med seboj bistveno razlikujejo.

Organizacija univerze v Zagrebu je v Jugoslaviji singularna in se razlikuje od ostalih v nekaterih ozirih prav bistveno. Ljub-

ljubljanska univerza in obe fakulteti v Skoplju in v Subotici so organizirane po beograjski univerzi. Poslednje se danes sicer tudi že nekoliko med seboj razlikujejo, toda ne bistveno. Po notranji vsebini se razlikujeta ljubljanska in beograjska univerza zlasti po tem, da ima ljubljanska tehniška fakulteta poseben montanistiški oddelek, ki je edini za vso Jugoslavijo, ki ga torej v Beogradu ni. Zato pa ima beograjska univerza poljoprivredno fakulteto, ki je v Ljubljani ni.

Od neke izvestne strani, ki je de jure celo še v zvezi z ljubljansko univerzo, se zastopa zlasti misel, da naša ljubljanska univerza nima eksistenčnega prava, ker baje služi le malemu narodnostnemu drobcu, kot kakršni se skušajo tolmačiti Slovenci. Zato poudarjam izrečno, da je ljubljanska univerza Srbov, Hrvatov in Slovencev, kakor morda le še komaj katera. To se zrcali zlasti v sledečem.

Pri izberi učnih moči se pri nas nikdar ne prša, ali je kandidat Slovenec, Hrvat ali Srb. Pri nas se tudi še nikdar ni prašalo, kako bo predaval ta ali oni, ako ne ume slovenščine. Princip je na ljubljanski univerzi, da naj govori vsak, kakor hoče in zna. Enako naj tudi posluje sicer v okviru univerze. Jezik je med nami sredstvo za izražanje misli, ne pa namen, kakor se to opaža zlasti na mišljenju omejenih ljudi. Iz tega pa sledi prav posebno, da ne služi morda univerza v Ljubljani le Slovincem, marveč, kakor bom pozneje dokazal posebej z ozirom na dve fakulteti tudi številčno, sploh Slovincem, Hrvatom in Srbom.

Predpogoj za vpis na naših univerzah je povsod eden in isti: matura gimnazije, realke ali realne gimnazije.

Izpiti so deloma unificirani (tehniška fakulteta), deloma pa tudi ne. Zlasti se mora ozirati ljubljanska juridiška fakulteta še na naše predvojne zakone in podobno velja seveda tudi o Zagrebu.

Univerza v Zagrebu je splošno sedaj še posnetek avstrijskih, oziroma ogrskih univerzitetnih institucij. Zato tudi nima doslej one avtonomije, ki jo imajo vse ostale, ki se jim je priznal ob njih ustanovitvi brevi manu beograjski organizacijski statut (univerzitetni zakon in obča uredba).

Predstoječi kratki pregled uči že sam zase dovolj jasno, da imamo v Jugoslaviji kot enotni državi še prav različne univerzitetne institucije in zato je treba le pozdraviti idejo, da se reorganizirajo vse po enotnem principu. Sicer bi bilo tu in tam treba morda še kakih prehodnih odločb. Ljubljanska juridiška fakulteta se na primer sigurno iz praktičnih vidikov še ne more odpovedati na kratko roko še veljavnim avstrijskim zakonom.

Kako imajo to urejeno v Beogradu, mi ni znano. Take in podobne pomisleke bo treba seveda tudi v bodoče še nekaj časa bolj ali manj vpoštevati. Sicer pa spada to tudi v notranjo organizacijo fakultet, ki so v tem oziru bolj ali manj avtonomne. Pri univerzitetnem zakonu taka prašanja itak ne pridejo v prvi vrsti v poštev.

Unificiranje univerz v Jugoslaviji je zato le pozdraviti, in tozadevni trud najvišje učne uprave pod vodstvom raznih ministrov tekom časa je vse hvale vreden. Bati se je pri tem le možnosti, da se pojde v nekaterih ozirih dalje, nego je — dobro in priporočljivo, če se res strinjajo nekatera dnevna poročila z nameni vodilnih osebnosti. Že prej se je namreč zastopala na merozdajnih mestih večkrat misel, da imamo preveč visokih šol in da tega naša kraljevina ne zmore. Oglejmo si tozadevne argumente od raznih strani popolnoma sine ira et studio in le raz stališče gesla, ki smo si ga postavili neposredno pod napis teh vrstic. Zlasti priznam takoj na tem mestu sledeče.

Ena glavnih dolžnosti vsakega finančnega ministra je skrb za ravnovesje v državnem proračunu. Vsak tak korak pa zahteva kot predpogoj zdravo kritiko. Ako manjka poslednje, se zgodi finančniku lahko isto, kakor zdravniku, ki naj izvrši na bolniku to ali ono malenkostno operacijo, pa ga težko poškoduje. Kirurg, ki odreže bolniku neizpodbitno po nepotrebnem mesto posameznega člena na roki vso roko, tak operater spada na — zatožno klop! Vse, kar se naj kje zgodi, se naj izvrši v sorazmerju z ostalimi, paralelnimi pojavi.

Ker gre pri vsem reorganizacijskem problemu zlasti tudi za proračunska prašanja, mi bodi dovoljeno podati v sledečem najprej tozadevno čim točnejši pregled vseh državnih troškov za univerze v Beogradu, Zagrebu in v Ljubljani. Pri tem polagam važnost na sorazmerje državnih izdatkov sploh, k vsotam, ki jih potrošijo za vseučiliške institucije posamič Beograd, Zagreb in Ljubljana ter dalje na tozadevne skupne izdatke za univerze. Le dotičnik, ki si ustvari objektivno sliko državnih izdatkov za univerze sploh kakor tudi posamič na eni strani, in za vse ostale potrebščine države, le dotičnik je zmožen soditi o tem, koliko se prištedi s kako redukcijo v splošno korist po principu: *salus rei publicae*... Izrecno in odločno zastopam stališče, da se naj štedi v državnem proračunu. Toda štedi se naj razumno in zlasti ne na tak način, da bi se prištedili na eni strani kaki

drobci, ki bi kulturno brezmejno škodili, ki pa ne bi koristili nikomur, ker bi bile prištedene svote premalenkostne!

Dodani pregled državnih izdatkov za univerze se nanaša na posamezne proračunske dobe od leta 1919./1920. do všteti dvanaestini april-julij 1925. Ta pregled nam torej nudi vpogled v števila, ki predstavljajo troške naše države za institucije z visokošolskim značajem, odkar obstoji kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zadevno Zagreba naj omenim posebej tole: Troški za sedaj samostojno tehniško in za veterinarsko visoko šolo so v tabeli prišteti k odtodni univerzi. To se je zgodilo zlasti zato, ker se naj bi oba zavoda po novem univerzitetnem zakonu itak inkorporirala univerzi. Sicer je pa tak pregled tudi najjasnejši.

V prvi vertikalni kolumni preglednice je označena vsakokratna proračunska doba, na katero se nanašajo števila iz iste horizontalne vrste.

Druga vertikalna kolumna podaja številčno celokupno vsoto državnih proračunskih izdatkov za vse resore in za ono dobo, ki je označena vsakokrat v prvi vertikalni kolumni. To število je treba vedno primerno vpoštevati, ker po mojem mnenju tudi v državah ni vseeno, koliko se sploh potroši in koliko za kak poseben namen. Tu velja isti princip, kakor za privatnika. Poedinci, ki smejo potrošiti na leto sploh, recimo na primer, a) po 1.000.000, b) po 50.000 ali c) celo samo po 10.000 dinarjev, nikakor ne morejo trošiti za kulturne namene istega zneska. Obratno se mi pa vidi tudi dovoljeno sklepati: ako ima c) možnost utratiti za kulturne potrebe x dinarjev, tedaj se sme pričakovati, da žrtvuje v enake namene oseba sub a) dosti več nego stokratni znesek x. Izdatki za kulturne namene morajo in smejo biti vedno le v racionalnem razmerju do vseh ostalih izdatkov. To pa smemo pričakovati tudi od države. Zlasti pa poslednja ne sme prikrajševati kulturnih potrebščin na korist drugačnih.

Tretja, peta, oziroma sedma vertikalna kolumna izkazuje troške države za (sub 3) Beograd s fakultetama Skoplje in Subotica, za (sub 5) Zagreb v zmislu zgoraj navedenega principa in (sub 7) za Ljubljano. To so vsakokratna absolutna števila. Poleg njih pa stojé sub 4, 6, in 8 vsakokratni odstotki. Poslednja števila naj nam torej povedo v odstotkih, koliko znašajo troški, izkazani sub 3, 5, oziroma 7 z ozirom na celokupne državne troške, ki se razvidijo iz druge vertikalne kolumne. Števila v

vertikalnih kolumnah od tretje do všteti osme nam torej omogočajo primerjati državne troške sploh iz navedenih proračunskih period s troški, ki jih je imela država za posamezne visokošolske institucije razvrščene po njih nastavitvenih mestih. Poleg tega nam ta razvrstitev omogoča primerjati tudi državne izdatke za posamezne predmetne kulturne institucije med seboj, torej Beograd z Zagrebom in Ljubljano ter poljubno obratno. S tem ne mislim izražati kakšnega omejenega kampanilistiškega stališča. Ves problem je treba presojati vsak trenutek raz neko višje stališče. Zato sem dodal tudi še deveto in deseto vertikalno kolumno. To prav posebej zato, ker se argumentira prepogosto s trditvijo, da «naša država ne prenese tolike obremenitve za visokošolstvo, kakor ga imamo dandanes».

Deveta vertikalna kolumna naj kaže, koliko je dala naša država doslej sploh za visoke šole od svojega obstoja sem. Kakor pri posameznih mestih Beograd, Zagreb in Ljubljana, tako so preračunana ta absolutna števila tudi zadevno teh celokupnih državnih troškov na odstotke, kajti šele ta poslednja števila nam pokažejo prejasno, kaj pomenjajo za celokupni državni proračun izdatki za naše najvišje kulturne institucije. (Neposredno predstoječe se nanaša seveda vsako pot šele na primerne posamezne proračunske periode.) Da postane slika čim popolnejša, je dodana še posebna deveta vodoravna vrsta. Tu so navedene skupne vsote in sicer takole.

Zadevno druge vertikalne vrste je navedena skupna vsota izdatkov za vse proračunske periode sploh. V tem znesku so vsebovani vsi zneski, ki so jih porabila razna (vsa!) naša ministrstva in državne institucije, kakor je dvor itd. itd.

Podobno velja zadevno devete horizontalne vrste in z ozirom na vertikalne kolumne 3, 5, 7 in končno tudi 9. To so torej vsi absolutni izdatki za Beograd, Zagreb, oziroma Ljubljano in sub 9 tudi za vsa ta mesta skupaj.

V stolpcih 4, 6, 8 in 10 sledé potem odstotni zneski, ki jih predstavljajo vsakokratna absolutna števila z ozirom na vsoto v deveti horizontalni vrsti druge vertikalne kolumne.

Toliko v svrhu pravilnega razumevanja koncepcije te tabele.

Iz vsega navedenega materiala je torej razvidno, da je dobil Beograd v proračunski dobi 1919./1920. najmanjši odstotni znesek z ozirom na celokupne tedanje troške države, namreč le 0.068 %. Od te dobe je znesek poraščal. V drugi horizontalni vrsti je izkaznih že 0.350 % in v sedmi 0.419 % v osmi vrsti celo 0.428 %. Tudi tu torej še ne doseže pol odstotka, toda približuje se mu

že jako. Od obstoja države Srbov, Hrvatov in Slovencev je pa dala država za beograjske univerzitetne institucije od celokupnih svojih troškov 0,313 %. 13e

Zaradi jasnosti slike sem dvanajstine iz diskusije na tem mestu splošno namenoma izpustil. Sicer pa ostane odstopno so razmerje itak neizpremenjeno, izvzemši osem vodoravno vrsto.

Kakor zadevno Beograda, opažamo tudi zadevno Zagreba odstopno dotacije v prvi polnoletni proračunski periodi najmanjšo per 0,152 %. Od tu dalje raste in doseže že v sedmi vrsti 0,307 %, oziroma v osmi horizontalni vrsti 0,257 %, torej eno četrtno odstotka.

Iz devete horizontalne vrste je razvidno, da se je potrošilo iz celokupnih državnih troškov za Zagreb 0,257 %, kar pomenja polno četrtno enega odstotka vseh državnih troškov sploh. 7a

Ljubljana nima svojega minima v prvi horizontalni vrsti, kakor bi človek po predstoječem pričakoval, marveč v peti vodoravni koloni, ako se ne oziramo tudi tu na dvanajstine, tretje in četrte vodoravne vrste. V prvem letu je imela Ljubljana celo svoj maksimum per 0,080 %. Izdatki za Ljubljano so od prvega leta do poslednje polne proračunske periode 1924./1925. (glej sedmo horizontalno vrsto) sicer absolutno rasli, toda odstopno računano so padali, kakor sledi: od 0,080 % na 0,072 % in 0,070 %. Šele v poslednji polni proračunski dobi se je tudi odstotni znesek dvignil in to na 0,078 %. Pri dvanajstinah pa je zopet padel. Podobno žalostno sliko kaže deveta horizontalna vrsta. Od vseh državnih troškov sploh odpade na ljubljansko univerzo bruto le 0,069 %. Lj

V deveti in deseti vertikalni koloni se zrcalijo popolnoma razmere, kakor jih ovajajo števíla zadevno Beograda in Zagreba. Minimum je v prvem proračunskem letu naše države. Od tedaj rasejo zneski absolutno in odstopno. Majhna izjema je videti le v peti horizontalni vrsti.

Im končno vsota troškov za vse univerzitetne institucije. To-zadevno izkazuje preglednica za ves čas obstoja kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev okroglo 226 milijonov dinarjev. Vse vsote, ki so se glasile v proračunih izpočetka v kronski valuti, so preračunane zaradi enostavnosti na dinarsko veljavo. Navedeni znesek so dobile torej vse naše univerze nominalno od okroglega zneska per 35.339 milijonov dinarjev, ki se je potrošil za vse državne potrebe, ščine sploh, kar znaša v odstotnem razmerju izraženo

0·639 %, oziroma okroglo dve tretjini enega samega odstotka. Nominelno, sem dejal! Temu momentu moram namreč dodati pozneje še nekaj, kar bo znesek per $\frac{2}{3}$ % še — zmanjšalo!

Čitatelju, ki ume čitati tabelarične izkaze, kakor je dodana preglednica, se vidijo predstoječe razlage morda že kot gostobesednost. Nasprotno so pa morda tudi taki, ki se v navedenem vzlic temu še ne spoznajo dosti jasno, ker ni njih življenjski poklic pečati se s tako velikimi številkami in z njih sorazmerji. Z ozirom na poslednje mi bodi dovoljeno dati še sledeči preračun. Ves problem se dá raztolmačiti tudi na ta način, da pokažemo, koliko odpade od vsakih 1000 Din celokupnih državnih izdatkov na univerzo Beograd, Zagreb, oziroma Ljubljana, in koliko na vse skupaj. Tozadevno veljajo sledeča števila (z ozirom na deveto horizontalno vrsto):

Beograd	na 1000—	Din	3·13 Din
Zagreb	na 1000—	Din	2·57 Din
Ljubljana	na 1000—	Din	0·69 Din
Skupaj			6·39 Din

Torej se je potrošilo za vse visoke šole v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev od vsakih Din 1000—, ki jih je sploh izdala država od početka svojega obstoja, Din 6·39. In od tega zneska je odpadlo na Ljubljano na Din 1000— celih približno 69 (čitaj devet in šestdeset para). In še to le nominelno, kakor bom dokazal pozneje.

Ker računskih zaključkov za posamezne proračunske dobe, kakor jih izkazuje dodana razpredelnica, nimam — javnosti vsaj sedaj še niso na razpolago — se moram držati le proračunskih podatkov. Na tej osnovi so pa moji tabelarični podatki v nekaterih ozirih nekoliko pogrešeni, na kar opozarjam deloma že v tabeli, oziroma naj opozorim v sledečem. Da bom pri svojem tolmačenju razumljiv, naj podam predvsem pojasnilo, kako se sestavljajo proračuni na univerzi po zakonu in navodilih, ki prihajajo «od zgoraj». Gre mi pri tem le za splošne vidike.

Vsaka učna moč sestavi najprej zase proračun (redne, izredne potrebščine). Te zahteve pridejo potem v sejo fakultetnega sveta. Že ta črta, ako se mu kje vidi kaj manj potrebno. Iz fakultete pridejo krediti v upravo. Tudi tam se je doslej črtalo ob raznih prilikah in na raznih mestih. Tako je prišel proračun včasih, če je bila dana možnost po času, v univerzitetni svet. Tu se slika pogojno zopet izpremeni. Navadno na slabše za posamezne potrebščine. Tako predelan proračun odide potem na višjo instanco.

Kaj se potem zgodi na višjih mestih z našim proračunom, ne vemo, dokler ne izvemo definitivne odločitve. To velja vsaj na splošno. Zlasti pa navadno ni prav nikakega vpliva na končne rezultate. Gotovo pa je dalje, žalibog, da se razlikujejo vsi naši proračunski zahtevki prav bistveno od tega, kar se nam dovoli. Črta se nam na vseh koncih in krajih. Po kakšnih principih, nam ne postane nikdar jasno in znano. Posebno modro se to pač ne vrši, ako se pomisli, da se je že zgodilo, da so črtali na višjih mestih ob neki priliki celo plače kar 9 (beri devetim) rednim profesorjem najstarejše plačilne skupine. Na drugih mestih se pa vpišejo včasih celo prav znatne vsote. Včasih celo višje, kakor si jih sorazmerno (!) želimo, kar sledi iz sledečega.

Ker virmani niso vedno in povsod dovoljeni, moramo nekatere zneske celo vrniti, oziroma zapadejo. Kjer se nam črta preveč, nam pa primanjkuje. Poslednji proračun je bil sestavljen malo pred uzakonitvijo službene pragmatike. Zato in še iz nekega drugega vzroka se ni vedelo pravih potrebščin za osebne izdatke. *Ti so se v neznanju bodočnosti zaračunali zato previsoko in naša odstotna tangenta per 0.066 je vsled tega previsoka.* Pridejo pa še druge okoliščine, ki nam našo že itak nizko odstotno tangento po nepotrebnem dosti povišajo, kakor uči sledeči primer.

Naš državni proračun ima posebnost «centraliziranih kreditov». To so krediti, ki so po skupščini sicer dovoljeni, ne smejo se pa rabiti brez predhodnega posebnega dovoljenja naučnega in posebej tudi finančnega ministrstva. Centraliziranega kredita je imel neki naš institut v dobi 1924./1925. v znesku 700.000 Din. Od tega zneska je dobil likvidiranih 350.000 Din, vsa druga polovica je zapadla. *Zakaj, se ne ve.* Univerza je storila vse, kar je bilo mogoče, da bi se bila likvidirala še druga polovica. Toda vse je bilo zaman. Nominelno je torej v našem kreditu ta znesek zapopaden in figurira tudi v odstotnem znesku per 0.066, samo da od predmetnega zneska dotični institut nič imel ni, univerza pa le obremenitev svojega proračuna. Nekaj drugega je najemnina za bivši deželni dvorec, ki je proračunana na 120.000 Din in tudi dovoljena od skupščine.

Da je vnesena ta postavka v proračun ljubljanske univerze, so krive posebne ljubljanske razmere. Tu imamo opravka z zneskom, ki ga naj plača, kakor pravi delegat ministrstva financ, država sama sebi. Proti temu izplačilu je zato gospod delegat ministrstva financ najodločneje nastopil. Tudi tu imamo torej opravka z zneskom, ki obremenjuje proračun univerze, ki pa nima zanjo absolutno nikakega pozitivnega, praktičnega pomena. So pa

še druge take postavke. Ena je celo taka, ki je naša proračunska predloga ni predvidevala, niti tudi ne pride v korist univerze. Zadevno poslednje proračunske dobe bi se smelo tako odračunati upravičeno skoro popolnoma 1.5 milijona dinarjev.

V koliko imata tudi Beograd in Zagreb podobnih postavk v svojih proračunih, mi ni znano. Za to o njih tudi govoriti ne morem. Jasno pa je zadevno ljubljanske univerze, da je odstotna tangenta splošnega državnega proračuna celo per 0.66, oziroma 0.069 — previsoka!

Ker govorim o napakah producirane tabele, naj omenim le zadevno Beograda, brez postranskih namenov, da je deležna beograjska univerza tudi reparacij. V kateri višini, mi ni znano, ker tega iz proračuna ne morem ugotoviti. Baje je pa to jako visok znesek, kakor mi je zatrjevala neka knjigotrška firma iz Lipskega, ki mi je v neznanju položaja poslala svojega zastopnika z namenom, da bi naročil na isti konto tudi za ljubljansko univerzo kaj knjig.

V istem položaju sem zadevno eventualnih okrepitev kakih kreditov, ki si jih izposlujeta v primerih potrebe morda Beograd in Zagreb od centralne vlade.

In isto velja splošno tudi glede kreditov, ki si jih izposlujeta Beograd in Zagreb, zadevno novih zgradb. V tem oziru je namreč proračun še prav posebno nejasen, in drugih sigurnih virov ni.

Če vpoštevam, da je Zagreb ob ustanovitvi ljubljanske univerze že nekaj imel, da je imela navzlic vsem izgubam za časa vojne tudi beograjska univerza že marsikaj (poslopja itd.) in da zajema baje, kakor rečeno, primerno iz reparacijskih prispevkov, se čuti človek nehote prisiljenega, da primerja tudi vse številke med seboj z ozirom na relacijo: Beograd, Zagreb, Ljubljana. Razvijal pa teh misli tu najprej namenoma ne bom.

Toliko vsaj v delno rektifikacijo tabelaričnega pregleda; držati se pa nameravam v sledečem le zneskov, ki jih izkazuje tabela temeljem državnih proračunov.

* * *

Pregleda troškov za visokošolstvo v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, kakor sem ga podal v tabeli spredaj, doslej še nisem našel nikjer. To navzlic temu, da se ponovno poudarja, da država tolikih zneskov za univerze ne more žrtvovati, in navzlic temu, da se taka trditev z ozirom na sorazmerne potrebščine raznih drugih panog v državnem gospodarstvu z resnico prav malo

strinja. Prepričan sem, da pojde tudi pri predstoječi reorganizaciji našega visokošolstva v prvi vrsti za budžetarna prašanja. Teh pa ne bomo mogli nikdar pravilno oceniti, ako istočasno ne vpoštevamo tudi vse notranje organizacije posameznih naših visokih šol. Zato naj sledi v tem oziru nastopno, ker očitno marsikaj sploh ni, ali pa vsaj ni zadostno znano niti onim krogom, ki naj odločujejo o vitalnih prašanjih posebej zadevno univerze v Ljubljani. Marsikaj, kar bom tu navedel, bo seveda veljalo mutatis mutandis tudi za Beograd in Zagreb, toda v poglavitnem se bom pečal le z ljubljanskim vseučiliščem.

Kakor že navedeno, obstoji vsa naša univerza iz petih fakultet. V njenem okviru sta teološka in juridična fakulteta z drugimi naučno-strokovno nesovisna dela. Ti dve fakulteti se namreč ne izpopolnjujeta ne med seboj in tudi ne sovisita, ne stvarno, ne in personalis, z drugimi. Posebej zadevno juridiške fakultete naj podam takoj tu statistiko o pristojnosti njenih slušateljev, da vidimo, od kje prihajajo študirat v Ljubljano.

Statistika

slušateljev juridične fakultete ljubljanske univerze z ozirom na njih domovinsko pristojnost.

Celokupno število je znašalo v letnem semestru 1924./1925. 343. Od teh jih odpade na Slovenijo 288; drugih je pa bilo 55, ki se porazdele na razne dele države SHS. itd. kakor kaže tabela.

I. Jugoslovani:

Zap. št.	POKRAJINA	Redni slušatelji		Izredni slušatelji	
		moški	ženske	moški	ženske
1	Bosna	3	—	—	—
2	Črna gora . . .	—	—	—	—
3	Dalmacija	26	1	—	—
4	Hercegovina . . .	—	—	—	—
5	Hrvatska	4	—	—	—
6	Slavonija	2	—	—	—
7	Slovenija	269	10	1	8
8	Srbija	1	—	—	—
9	Vojvodina	1	—	—	—
	Skupaj . .	306	11	1	8

Dr. Karel Hinterlechner / Prašanje univerz v Jugoslaviji

II. Inozemci:

Zap. št.	POKRAJINA	Redni slušatelji		Izredni slušatelji	
		moški	ženske	moški	ženske
1	Avstrija	1*	—	—	—
2	Češkoslovaška . . .	1	—	—	—
3	Italija	11*	1**	—	—
4	Rusija	3	—	—	—
	Skupaj . .	16	1	—	—

* Koroški Slovenci.

** Iz Julijske Benečije.

Iz tega je razvidno, da ne posečajo naše juridiške fakultete le Slovenci. In število ne-Slovencev raste od leta do leta. S čim so torej utemeljeni napadi na našo juridichno fakulteto?

Izvemši kemijo ne sovisi z ostalimi fakultetami tudi medicinska ne. V jako ozkih stikih sta pa v nekih ozirih filozofska in tehniška fakulteta.

Tehniška fakulteta predstavlja po svoji notranji organizaciji dve popolni visoki šoli, in sicer po eni strani to, kar imenujejo v inozemstvu kratko «tehnika» ali tudi «politehnikum»; poleg tega predstavlja še montanistiško visoko šolo.

Spredaj sem že omenil, da obstoji tendenca, informirati javnost in morda tudi kake odločilne kroge v tem zamislu, da je ljubljanska univerza le nekak narodnostni luksus, ki naj neti narodnostno-separatistično tendenco med Slovenci. Za vsem pa se skriva le retorsko prašanje: kaj potrebujejo Slovenci, ta enomilijonski narodnostni drobec, svojo univerzo? To je le potrata. Proč s tako institucijo! Že tu naj opozorim na poznejše podatke za devno Švice v tem oziru.

Iz tega vzroka, in da dokažem številčno: neznansstveno, pa tudi skrajno neiskreno pojmovanje univerzitetnih institucij, zlasti pa tudi državno-narodnostnega pojma, sem uvrstil na tem mestu tudi pregled slušateljev tehniške fakultete z ozirom na njih pristojnost. Iz te statistike, ki velja za poletni semester 1924./1925., je z lahkoto razvidno, da je bilo vpisanih na tej fakulteti v tem času vsega 483 slušateljev in slušateljic. Od tega števila jih odpade 345 na Jugoslovane ter 138 na inozemce, katerim pa moramo prištevati žalibog tudi rojake iz Avstrije in iz Julijske Benečije. Od vseh jih dá Slovenija sama le 224, kar pa ne znaša z ozirom na celo-

Dr. Karel Hinterlechner / Prašanje univerz v Jugoslaviji

kupno število per 483 niti 50 %. Toda navzlic temu je tudi Slovenija seveda častno zastopana. Pa naj skušajo producirati tako pestro sliko zadevno slušateljstva z ozirom na sorodne institucije, ki so pa sigurno boljše dotirane nego naša fakulteta! Sapienti sat, ki ume čitati tabelo tudi med vrsticami.

Statistika

slušateljev tehniške fakultete ljubljanske univerze z ozirom na pokrajine (pristojnost dijaštva) v poletnem semestru 1924./1925.

I. Jugoslovani:

Zap. št.	POKRAJINA	Redni slušatelji		Izredni slušatelji	
		moški	ženske	moški	ženske
1	Bosna	24	—	—	—
2	Črna gora	2	—	—	—
3	Dalmacija	41	—	—	—
4	Hercegovina	4	—	—	—
5	Hrvatska	11	—	—	—
6	Slavonija	4	—	—	—
7	Slovenija	211	7	4	2
8	Srbija	20	1	—	—
9	Vojvodina	10	1	—	—
	Skupaj	330	9	4	2

II. Inozemci:

Zap. št.	POKRAJINA	Redni slušatelji		Izredni slušatelji	
		moški	ženske	moški	ženske
1	Avstrija	5*	—	—	—
2	Bolgarija	2	—	—	—
3	Češkoslovaška	1	—	—	—
4	Italija	57**	—	—	—
5	Rusija	72	—	1	—
	Skupaj	137	—	1	—

* Koroški Slovenci.

** Iz Julijske Benečije.

Drugje so tehnike in deloma tudi montanistiške visoke šole razčlenjene v oddelke, ki se imenujejo zase fakultete ali podobno. To, kar imenujemo torej v Ljubljani skromno teh

niška fakulteta, predstavlja v internacionalnem svetu vrsto posameznih fakultet. Obseg naše tehniške fakultete je razviden dalje iz okolnosti, da jo delimo, deloma tako kakor v Beogradu, v sledeče oddelke: gradbeni, arhitektski, elektrotehniški, kemijski, rudarski in v geodetski tečaj, ki pa sestoji le iz štirih semestrov.

Ves pouk na navedenih oddelkih je razdeljen bistveno v dva časovna odseka. V prvih dveh letih se pečaj akademik-tehnik s pripravljalnimi predmeti, kakor so: matematika, fizika, mineralogija, petrografija in v nekih mejah sme to veljati tudi o kemiji. To so pa skoz in skoz stroke, ki jih morajo vpisavati tudi nekatere skupine filozofske fakultete in ravno glavna predavanja so slušateljem obeh fakultet zato — skupna. Ta skupnost obeh fakultet gre pri teh predmetih tako daleč, da so obema fakultetama skupni tudi — eksaminatorji in vsa sredstva za pouk. Prejšnje čase so se tozadevni člani profesorskega zbora tehniške fakultete celo redno vabili na seje tudi na filozofski fakulteti. Poslednje se je pozneje omejilo le na nujne primere, ker so bili profesorji s tem vendar preveč obremenjeni. Tu imamo torej deloma dve strojni garnituri, ki jih žene ista para. Vsi troški so skupni in torej tako enotni, da kaka ukinitev enega dela praktičnega finančnega uspeha nima, ker pada v konkretnem takem primeru ves, tako personalni kakor tudi realni kredit enostavno drugi fakulteti v breme. Podrobnejši podatki slede o tem pozneje.

Le še bolj pa velja prej navedena prispodoba o skupni pari dveh strojnih garnitur, ako se ozremo obenem na razne oddelke tehniške fakultete same. Tu imajo razni oddelki skupen pouk iz matematike, opisne geometrije, teoretske mehanike, fizike, mineralogije, petrografije, upravnega prava, industrijskega knjigovodstva itd. Ves ta aparat je skupen in ne stane države niti pare več, če sedi v predavalnici 50 istega ali 150 slušateljev raznih oddelkov. Obremenitev nosita ob takih razmerah le predavatelj in dijaštvo. Prvi, ker se mora ozirati na heterogenost avditorija, ker se mora ravno zato tudi pri vajah na to ozirati in končno tudi pri izpitih; drugi so pa včasih brez potrebe obremenjeni, ker gre pač včasih tudi za probleme, ki jih v posebnih predavanjih ne bi bilo treba studirati, ali bi si morda prisvojili zanje potrebno snov ob manjšem številu tedenskih predavalnih ur.

Od tretjega leta dalje ima tehnik opravka, ali naj bi vsaj imel opravka, edino le še s praktičnimi predmeti. Tedaj se pa dijaštvo loči po oddelkih, toda v marsikaterih primerih le — dijaštvo. Učna moč se namreč prepogosto žrtvuje in poučuje na raznih oddelkih.

Vzemimo n. pr. svetovno znanega kolego V i d m a r j a. Pri njem poslušajo elektrotehniko tudi naši montanisti in polagajo tudi izpite. Podobno velja še o drugih. Le nekaj malega profesorjev je, ki so nekako specifični posebnim oddelkom. Ti bi se dali torej vsi «vendar» prihraniti, ako bi se kaj reduciralo. Počasi. Razni oddelki imajo pogosto isti predmet kot glavni predmet, ali pa le kot enciklopedsko snov, in v poslednjem oziru si pomagamo s suplenturami. Ako bi kaj odpadlo, bi se torej reducirala kvečjemu kaka suplentura. In kaj bi to izdalo pri postavkah, kakor so izkazane zadevno splošnega državnega proračuna? Pri ljubljanski tehniki se tozadevno sigurno ne bi toliko pridobilo, da bi se znesek 0.069 % komu drugemu v praktičen prospeh kakorkoli zmanjšal. Kdo ve, na kateri decimalci bi prišel dotični znesek v odstotkih sploh šele do izraza. Brezdvomno bi pa morali dobivati od spredaj navedenih 1000 Din državnih troškov svojih 69 para! Kdor nima več kakor 10.000 Din na leto za vse življenje, se mu ne more vzeti, vsaj ne toliko, da bi se komu drugemu v resnici kaj p o z n a l o! Če se mora kaj pristriči, si naj poiščejo merodajni faktorji zato one, ki jim je letno na razpolago «1.000.000 Din».

Pri tem načinu, kakor je organizirana ljubljanska tehnika in poleg nje filozofska fakulteta zadevno realističnih predmetov na teh obeh fakultetah, ni možno ukiniti ničesar, ako se ne sprijaznimo takoj izpočetka že z mislijo, da bo pač treba ono na drugem oddelku ali na drugi fakulteti kreirati, kar se je na enem oddelku ali na eni fakulteti uničilo.

Zadevno medicinske fakultete naj tu le omenim, da hodijo k nam celo slušatelji drugih jugoslovanskih univerz, ker so razmere v Ljubljani v nekih ozirih ugodnejše nego drugje.

Po predstojećem splošnem razmotrivanju naj raztolmačim v sledečem še nekaj posebnih momentov:

Temeljem uradnih števil sem dokazal, da se je doslej porabilo v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev od vse po proračunih razpoložljive vsote sploh: le 0.639 % v visokošolske namene. To je pravcata kaplja v morju. Toda mislimo si navzlic temu, da se postavi kdorkoli na stališče, da se naj pri univerzitetnih institucijah prihrani kaj v druge namene. Poskusimo zato analizirati razne možnosti in njih posledice.

1. Ukine se naj teološka fakulteta. S tem odpadejo seveda tozadevni stroški per Din 573.550, računano po proračunu za proračunsko leto 1924./1925. Ta znesek je pa fiktiven, ker bi morale dobivati sedanje učne moči teološke fakultete večinoma vsaj penzijo. Sicer bi pa morala država očitvidno otvoriti v primeru

zatvoritve teološke fakultete tudi duhovno semenišče ali kak poseben zavod. Tam bi bile učne moči sicer najbrž res nekoliko cenejše. Toda za ves državni proračun je tak prihranek, milo rečeno, smešen.

2. Tehniška fakulteta. V principu se dá ukiniti sploh ali pa v posameznih delih. Ako se ukine tehniška fakulteta v celoti, se seveda nekaj od izkazanih 0,066 % prihrani. Bil bi pa tudi ta prihranek v raznih ozirih precej fiktiven.

Predvsem se moramo namreč zavedati, da predstavlja naš montanistiški oddelek, kakor je že rečeno na drugem mestu, to, kar predstavljajo druge samostojne montanistiške visoke šole (v ČSR Příbram in v Avstriji Leoben). Naš montanistiški oddelek je pa v vsej Jugoslaviji singularna ustanova, kar se pravi, da take institucije izvzemši Ljubljano sicer sploh nikjer nimamo. Imeti jo pa moramo, ako hočemo imeti v primeru vojne v svojih rudnikih in premogovnikih svoje državne nastavljenice. Caveant consules, ako bi nam v takih prilikah gospodarili morda sovražni državljani. Brez zadostnega premoga in železa ni transporta, in brez tega ni vojne v modernem zmislu. Kakor hitro se bi torej ukinila ljubljanska tehniška fakulteta v celoti, bi se morala istočasno zasnovati takoj samostojna montanistiška visoka šola. Pa se mi morda poreče: no, s tem bi se pa le dalo nekaj prihraniti. Oglejmo si stvar nekoliko поближе, da si more ustvariti svojo sodbo tudi nestrokovnjak!

Dijak montanist mora pohajati celo vrsto predavanj, vaj in laboratorijev skupno z drugimi dijaki tehniki, kakor sem to pojasnil spredaj. Pohajati mora predavanja iz matematike, kemije, mineralogije, petrografije, geodezije itd. itd. Iz teh predmetov mora torej imeti montanist predavanja in svoje profesorje. Ako pa poslušajo ta predavanja tudi še drugi slušatelji tehniki, koliko pa stane to državo več? Niti vinarja ne! Pa še več. Mnogo predavanj na tehniki je takih, kakor tudi že povedano, da jih morajo poslušati tudi slušatelji filozofske fakultete. Če bi se torej ukinila tehniška fakulteta, bi morala prevzeti celo vrsto njenih stolic filozofska fakulteta, ako naj ne pride tudi ta v — Prokrustovo postelj. In celo za medicinsko fakulteto pride zlasti kemijski oddelek tehniške fakultete v poštev. Drugje imajo te fakultete poseben medicinsko-kemijski laboratorij. Posebej od ukinitve tehniške fakultete ljubljanske univerze ne bi imela torej država praktično niti najmanjšega haska, kakor uči že predstoječe. Po mojem skromnem mnenju se ne prihrani namreč sorazmerno z vso vsoto državnega proračuna per okroglo

4 milijarde za štiri dvanajstine sorazmerno p r a v n i č, ako se kasira pri nas par profesor. Saj bi jih itak odpadlo komaj kakih pet, morda celo le dve do tri. Še neugodnejše razmere pa doznamo zadevno prihrankov, ako se postavimo na stališče, da se naj ukine le kak del tehniške fakultete.

Zgoraj sem že omenil, da potrebuje država neobhodno montanistiško visoko šolo. Ta bi torej morala še nadalje obstojati. O ukinitvi tega oddelka torej niti govora ne more biti.

Pred par leti je propagiral neki slovenski politik, da naj bi se prestavil montanistiški oddelek v neko drugo mesto. Šlo je menda za neko politiško: *captatio benevolentiae*. Tudi o kakem tozadevnem konceptu niti govora ne more biti, ako se oziramo na geslo ob začetku tega članka. Sedanji montanistiški oddelek ne bi mogel oddati takemu novemu zavodu nič več in nič manj nego morda dva do tri profesorje. Vsi ostali bi se rabili še vedno v Ljubljani. Nasprotno bi se pa morala pridobiti za novo institucijo cela vrsta novih učnih moči. S tako idejo se more zato pečati le kdo, ki ustroja naše tehniške fakultete ne pozna. Sicer naj pa pri tej priliki takoj tudi pripomnim, da silijo v drugih državah montanistiške visoke šole v univerzitetna mesta: glej Pribram in Leoben. Pri nas naj bi se pa morda eksperimentiralo z največjimi kulturnimi pridobitvami v nasprotni smeri razvoja človeštva?

Pa da se ukine kemijski oddelek! Ne gre, ker ga rabi tako montanistiški oddelek, kakor tudi filozofska in medicinska fakulteta.

In gradbeno-arhitektski oddelek? Kakor ima montanistiški oddelek celo vrsto predavanj skupnih z drugimi oddelki, isto velja tudi o gradbenem. Tu bi šlo bistveno za prihranke par profesor in za enkratne osnovne zneske za njih institute. Če pa se pomisli, da so dotične vsote le drobci celo še od onih borih 0.066 %, ki sem jih navedel spredaj, je pa človeka s r a m, ako naj te delne institucije tehniške fakultete sploh zagovarja. Zlasti ako pomislimo, da deluje v okviru arhitektskega oddelka Plečnik s svojimi skromnimi zahtevami. To je mož, čigar ime je morda vendar znano malo dalje nego do — sosedovega plota.

Elektrotehniški oddelek predstavlja oni del ljubljanske tehnike, kjer uči z n a n i s t r o k o v n j a k Milan Vidmar. Tega oddelka se naj nam pa le nihče ne dotakne. Ob raznih prilikah se je priznalo celo na merodajnih mestih, da naj ta oddelek

brezpogojno ostane, kakor se je izražalo tudi o našem montažniškim oddelku.

Vsa organizacija tehniške fakultete ljubljanske univerze je torej danes taka, da ne sovisi le vsak oddetek z drugim oddelkom organično, marveč se morajo opozoriti ponovno neinformirani krogi tudi na to, da sovisi, kakor rečeno, vsa tehnika tudi bolj ali manj z raznimi drugimi fakultetami naše univerze.

3. *Medicinska fakulteta.* O potrebi treh medicinskih fakultet v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev so se izjavile ponovno najpoklicanejšie institucije, namreč forum medicinskih fakultet samih. Tozadevno so se tudi prizadeti krogi že dogovorili o programu, kako se naj vse tri medicinske fakultete v državi tekom časa razvijajo. Tu moramo namreč priznati objektivno, da so te fakultete res drage institucije. Kar pa stanejo danes medicinske fakultete državo, to za enkrat ne gre na rovaš ljubljanske medicinske fakultete, marveč na račun Beograda in Zagreba. Proračun ljubljanske medicinske fakultete znaša po proračunu 1924./1925. le 651.600 dinarjev. Ljubljana bo predložila svoje želje in potrebe tozadevno šele čez kakih 15 let. To je pa daleč v prihodnosti. In tako daleč v prihodnost nima pravice segati sedanjost v tem zmislu, da se ukinjava fakulteta, ki je doslej neizpodbitno dokazala, da izpolnjuje svoje mesto brezhibno. Za enkrat se ne zahteva pri nas zadevno medicinske fakultete nič več nego, da se ji dá še peti semester, da bi mogli naši mladi medicinci napraviti doma svoj prvi rigoroz. O bodočih problemih pa naj sodi in odločuje — bodočnost. Podam naj na tem mestu v ilustracijo potrebe medicincev sledeča števila.

Po podatkih ministrstva za narodno zdravje imamo v Jugoslaviji 1634 zdravnikov in pride torej na vsakih 7649 prebivalcev po en zdravnik. Po posameznih pokrajinah je razmerje naslednje: Slovenija ima 264 zdravnikov in pride en zdravnik na 3924 prebivalcev, dočim pride v Vojvodini en zdravnik na 4255, v Dalmaciji na 4607, v Hrvatski in Slavoniji na 5020, v Bosni in Hercegovini na 12.100, v Srbiji na 15.333 in v Črni gori na 33.333 prebivalcev. Iz tega je zadostno razvidno, ali potrebuje Jugoslavija še eno kompletno medicinsko fakulteto ali ne.

4. in 5. Preostaneta še juridična in filozofska fakulteta. Juridično fakulteto potrebuje predvsem država, da se ji izobražuje v njenem okrilju zadostna množica bodočih reflektantov za državne in za druge službe, za katere se zahteva pravniško znanje. — Kar se tiče filozofske fakultete moram pa zopet opozoriti na dejstvo, da je precejšnje število

profesorjev skupno tako filozofski kakor tehniški fakulteti. Restrikcije na tej fakulteti bi pridobile le malenkostne drobtinice. Izgubila bi pa institucija, kakor je univerza, jako veliko, ako bi se odcepila od nje ravno filozofska fakulteta, ki je bila zlasti v preteklosti naravnost hrbtenica vsaki univerzi. Saj je zastopana ravno tu universitas litterarum. Sicer pa znašajo stvarne potrebe ščine glasom proračuna 1924./1925. za juridično fakulteto le 125.000 dinarjev, za filozofsko (oboje brez personalnih kreditov) pa 225.000 dinarjev.

Predstoječe razjasnitve dokazujejo torej dovolj jasno, da ne pridobi država s kakimi redukcijskimi manevri v proračunu nikakor onih vsot, ki si jih zlasti neuki morda domišlja. Z ukinitvijo vse ljubljanske univerze bi se pridobilo vendarle 0,066 % splošnega državnega proračuna, ali pri vsakih 1000 dinarjev 66 para!

Ne tajim pa, da se dado ukiniti tudi sploh vse univerze v Jugoslaviji. Treba se je v duhu vživeti le za kakih sto let nazaj v preteklost. V vsakem oziru niti ne za sto let; v nekaterih ozirih se je treba spomniti celo le razmer pred ne popolnoma 50 leti.

Ako vpoštevamo, da je žrtvovala Jugoslavija v prvih letih svojega obstoja vsega nekako 0,639 % za najvišje znanstvene institucije, ne moremo priznati, da je to preobremenitev države. Zlasti ne, ako primerjamo proračunske postavke za razne druge namene. (Glej Uradni list od 13. maja 1924., št. 43, in proračun 1924./1925.) Ako je pa obremenitev navzlic temu prevelika, naj se skušajo izdatki skrčiti, toda po eni strani v sorazmerju z drugimi proračunskimi postavkami in zlasti tudi v sorazmerju s številom prebivalstva Jugoslavije sploh.

V zvezi s proračunskimi momenti mi bodi dovoljeno dalje omeniti na tem mestu tudi druge države z vidika, koliko visokih šol vzdržujejo.

1. Češkoslovaška republika. Samo v Pragi imajo češko univerzo in samostojno tehniko ter nemško univerzo in samostojno tehniko ter še ukrajinsko univerzo in visoko šolo za trgovstvo poleg juridične ruske fakultete. Torej v enem samem mestu (vsaj) še s t (!) visokih šol univerzitetnega značaja. V Brnu imajo češko univerzo, samostojno tehniko, poljedelsko in veterinarsko visoko šolo ter še nemško samostojno tehniko. Torej zopet v enem samem mestu p e t (!) samostojnih visokih šol. V Bratislavi češko univerzo. V Přibrami samostojno monetistiško visoko šolo. Raznih teoloških fakultet pa imajo tudi

pet in več akademij v raznih mestih. V češkoslovaški republiki imajo torej dandanes kar celih (vsaj!) t r i n a j s t (!) visokih šol. S tem, da smo predložili za enkrat število njih visokih šol, pa naše primerjalno delo še davno ni končano, kajti treba se je ozreti tudi na prašanje, k a k o s o t e v i s o k e š o l e t a m o p r e m l j e n e? Da dobi lajik tu vsaj nekoliko vpogleda, naj omenim le eno najmanjših ondotnih visokih šol, to je Příbramsko montanistiško visoko šolo, kakršna je pri nas le oddelek v okrilju tehniške fakultete. Ta visoka šola ima od preobrata na razpolago za svoje institute in zbirke kar p e t (!) poslopij, ki dadó brez najmanjšega pretiravanja vsaj obseg ubikacij d v e h d o t r e h ljubljanskih deželnih dvorcev, v katerem se nahaja pri nas skoro vsa — univerza! O praški češki univerzi pa podrobno niti ne govorim. Zadostuje naj, da imajo: mineraloški, geološki in geografski institut skoro tako veliko palačo s a m i na razpolago, kakor je v Ljubljani v e s d e ž e l n i d v o r e c!

In tudi Češkoslovaška nima zadevno proračuna poslano na rožicah. Tudi tam odpuščajo uradnike itd. itd.

2. N e m š k a A v s t r i j a. Na D u n a j u imajo univerzo, ki pa po svoji notranji organizaciji nikakor ne more šteti le za eno, ker so namreč tu predmeti (navadno) zasedeni po dveh profesorjih. Z mirno vestjo jo smemo šteti za dve visoki šoli v obsegu navadnih večjih univerz. K tema pride tehnika, ki šteje podobno za več kakor za eno, pa naj nam šteje le za eno tehniko navadnega obsega; veterinarska visoka šola; visoka šola za poljedelstvo; ne oziraje se na akademijo za upodablajoče umetnosti in na visoko šolo za svetovno trgovino, ki se poteza ravno sedaj za doktorat, ne oziraje se na ti dve instituciji, jih imajo torej v navedenem zmislu p e t, ako štejemo dunajsko univerzo dvojno. V G r a d c u je univerza in tehnika, torej dve, v I n n s b r u c k u univerza in v L e o b n u montanistiška visoka šola. In osnavlja se baje celo še nova univerza v S o l n o g r a d u! Torej vsega skupaj celo d e s e t (+ eventualno dve) samostojnih visokih šol z univerzitetnim značajem, to se pravi s takim organizacijskim statutom, da bi se dala uvrstiti vsaka po naših razmerah v vrsto fakultet na univerzi. Poleg teh imajo še dve samostojni teološki fakulteti. To zmore torej «skrahirana» Avstrija s svojimi sedaj baje nekako 150 do 200 tisočimi brezposelnih. T o z m o r e o n a A v s t r i j a, ki je morala odpustiti svoje uradnike kar v masah.

Pa se mi morda poreče: Avstrija lahko, ko ji ni treba vzdrževati — vojske. Da se mi ne bi moglo podtikati ob primanjkljaju pravih argumentov nepatriotstva, preidem namenoma ta zagovor

samo s prašanjem: in kaj naj velja o češkoslovaški republiki? Mar ta nima tudi za svoje razmere jako veliko vojsko? Če je obstoj velike vojske sploh zadosten argument za restrinkcijo kulturnih institucij. Kdor naj potroši kvečjemu «10.000 Din» letno, ne more odstopati del svojega imetka morda celo onemu, ki sme potrošiti letno «1.000.000 Din».

3. Jugoslavija mora iskati svojo kulturno orientacijo na zapadu, zato bi se mi videlo pogrešno primerjati naše kulturne potrebe z Rumunijo, Bolgarijo ali z Grčijo.

4. Švica s svojimi približno 3.9 milijona prebivalcev ima sedem univerz (Basel, Bern, Freiburg, Genève, Lausanne, Neuchâtel, Zürich), dve tehniški fakulteti (Lausanne in Zürich), eno trgovsko visoko šolo (St. Gallen) ter dve teološki fakulteti.

5. Da razpolagata zlasti Nemčija pa tudi Italija z velikim številom visokih šol, je itak toliko znano vsakemu izobražencu, da mi ni treba iskati tu posebnih argumentov.

V zvezi s problemom o reorganizaciji naših univerz je bilo čuti pri nas tudi o tako gorostasnih mislih, za katere je pa poslednji izraz prav za prav skoro prevelika čast, da bi jih najraje prezrl v celoti. Le ker se dá na njih temelju sklepati, da ne dostaja pri nas jasnosti niti o osnovnih mislih o univerzitetni instituciji, le zato se naj dotaknem ob tej priliki tudi teh koncepcij.

Poleg sklicevanja na proračun, se je zastopalo tudi stališče, da producirajo naše univerze dosti preveč absolventov, da jih država toliko ne rabi itd.

Tu se je treba predvsem prašati, kaj so univerze? Pri nas splošno razširjeno mnenje je menda približno sledeče. Deček kakor deklica morata po zakonu najprej v osnovno šolo. Sin iz «boljše» družine mora potem seveda v srednjo šolo. Toda bog varuj pred kako strokovno šolo. Tam je menda zaloga semena, iz katerega se razvijejo v poznejših letih na rokah — žulji. To pa po splošno razširjenem predsodku ni nikak poseben dokaz inteligence. Pravi inteligent je absolviral gimnazijo, realko ali realno gimnazijo, oziroma vsaj učiteljišče! Vsaj to velja dandanes tudi o hčerki iz «boljše» obitelji. Post tot discrimina rerum pririneti končno morda le do mature. Tam se pa dogajajo v neki državi, tam nekje v srednji Ameriki, čudne stvari. Ena vrsta kandidatov res kaj zna. Dobro. Ti nas naj v sledečem zato ne zanimajo dalje. Potem pa pride druga vrsta. Ko odgovarjajo ti, pravilneje, ko ne odgovarjajo, ker pač ne vedo kaj, pa zamahne včasih izprašujoči gospod ali na desno, ali na levo, ali predse itd. Vse to seveda v svoji «sveti jezi». In to pomaga. Kandidata razsvetli sveti duh.

Fant ve na mah odgovor; na primer v matematiki ali v fiziki ve ali gre za $\sin$ ali za $\cos$, za $\tan$ ali za $\cot$. Podobni pojavi »svete jeze« se opažajo sicer tudi pri drugih predmetih. Taka znamenja se namreč baje dajejo v srednji Ameriki kandidatom.¹ In kaj se zgodi potem pri nas s podobno podkovanim kandidatom moškega ali pa ženskega spola? Razume se, da mora na univerzo. To je vendar ona »fabrika«, v kateri se producirajo pretendenti za razna uradniška, profesorska in druga mesta. In če producira »fabrika« več blaga, nego ga rabi konsument; kaj je naravneje, nego da se brzda produkcija! Preden nadaljujem, se obračam v vsej resnobi do vseh pravnikov v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev z vljudno prošnjo za pojasnilo, v katerem zakonu je predpisano, da mora dobiti vsak absolvent, ali morda še precizneje prašano: vsak, ki se vpiše na univerzi, državno službo? Pomislimo le kratko konsekvence tako omejenega stališča.

Ni dvoma, da ne plačuje splošno nihče svojih nastavljenecv tako slabo, kakor velja to o državi. Ali upravičeno ali ne, z ozirom na razširjeno lenuharjenje ravno v državni službi, ne bom preiskaval. Naravna posledica tega pa je, da beži iz državne službe pogosto ravno najsposobnejše uradništvo.

Ako torej univerzitetna »fabrika« ne sme producirati absolventov nad neobhodno potrebno število, preostane potem naravno državi, izvzemši častne izjeme — le slabši material. Saj zadostuje že, da sta obe politiški, uradniški garnituri kompletni, ki se menjavata ob vsakokratni izmeni vlade. Tak princip bo in mora postati najprej ruin državne administracije, potem pa tudi naše kulture sploh.

Predvsem protestiram najsvečaneje proti naziranju, da je univerza nekaka uradniška »fabrika«. Namen univerze je predvsem nega nepristranske znanosti. To celo ne oziraje se na potrebe države, kar je prišlo do najjasnejšega izraza ob priliki ravnokar ustanovljene židovske univerze v Jeruzalemu, kjer se je poudarjalo expressis verbis, da bodi namen univerze edino le gojenje znanosti. Pouk pride v pošteve šele v drugi vrsti. Dalje je namen univerze seznanjati sposobne poedince z znanostjo in z njenimi metodami. Že star slovenski pregovor pravi: človek se nikoli ne izuči. Vse življenje je tudi le vedno učenje in aplikacija novih izkušenj na situacije, ki se porajajo od trenutka do trenutka. In seznanjanje poedinca,

¹ Ravnokar sem bil predsednik pri višjem tečajnem izpitu v Celju in v Ptuju. Da se zgornje besede ne bi tolmačile krivo, izjavljam lojalno, da se pritikajoče navedbe ne nanašajo na tozadevna zavoda.

zlasti začetnika, z metodo, to se pravi s potom, po katerem se pride v posamezni znanstveni stroki do novih izkušenj, do novih spoznanj, to je med drugim tudi eden glavnih namenov univerze. To posebno zato, da drugi, zlasti mlajši, nadaljujejo tam, kjer so prestali s svojim delom starejši. Končni cilj nam mora biti le stremljenje za tem, da ustvarjamo več in več novih spoznanj in da se približamo tako bolj in bolj — resnici! Starejši generaciji mora biti univerza mesto znanstvenega udejstvovanja, zadevno mlajše bi pa dejal najprej z besedami nemškega filozofa Fichteja: «eine Schule der Kunst des wissenschaftlichen Verstandesgebrauches». Tudi znanstvenega učenja se mora človek najprej — naučiti! So izjeme: samouki. Toda ti so preredko sejani, da bi se mogla zanašati človeška družba le na nastop takih. Znanstvo je zlasti dandanes tako obsežno, da ni moči izhajati brez primerne organizacije, in taka organizacija je univerza, ki najprej uvaža v znanstveno delo, toda z namenom, da se pozneje tudi samostojno ustvarja, kakor je dejal svoj čas že filozof Schelling: «Lerne nur, um selbst zu schaffen!» In to učenje se naj izvršuje v okviru moderne univerze, ki bodi odtegnjena vsemu strankarstvu, vsemu stremljenju po političkem uveljavljanju in po politički moči. V tem zmislu je treba tolmačiti tudi besede filozofa Schleiermacherja, ki je dejal o vseučiliščih med drugim sledeče: «...daß das Lernen an und für sich, wie es auch sei, nicht der Zweck der Universität ist, sondern das Erkennen». Univerza je corpus separatum, čigar namen je edinole znanost in njen razvoj, ne oziraje se na desno ali levo! Nikdar pa ni predvsem kakršnekoli vrste vzgojevališče bodočih državnih nastavljenecv. To je postala moderna univerza šele v drugi vrsti, ker dobi država najspodobnejših svojih delavcev iz akademije. Zato bi pa bilo tudi absolutno pogrešeno priznati državi pravico do organizacije vseučilišč raz stališče, kakšnih in koliko potrebuje država — uradnikov. Pa tudi za državo samo bi bilo to najbolj nevarno stališče. Saj bi prevzela s tem ipso facto tudi obveznost, da mora biti vsakateri preskrbljen v državni službi, če je le napravil svoje izpite. Kje pa ostane potem selekcija in zdravo, idealno tekmovanje med kandidati za isto mesto, če dobi vsakateri s svojim sprejemom na univerzi, oziroma z izpolnjenimi izpitnimi pogoji pravico do primerne mesta? Tak princip bi ubil vsakršen napredek. Kar velja za naravo, da se ohranijo le najkrepkejši poedinci v boju za obstanek, le kar velja tudi

v navadnem življenju, da ima uspeh svojega dela le oni, ki ga izvrši najpopolneje v času in prostoru, to mora veljati tudi za poedinega absolventa univerze. «Mnogo jih je poklicanih, toda malo izvoljenih.» Čim večja je možnost znanstvenega razvoja poedinca, tem večja je sigurnost, da dobi tudi država ceteris paribus najsposobnejših delavcev za svoje urade.

Ozkosrčno omejevanje pa ne bi škodovalo le poedincem: adeptom in po drugi strani državi, kakor sem stvar zastopal v prejšnjih izvajanjih, marveč tudi univerzam samim in s tem posredno zopet le državi.

* * *

Ne dá se sicer kontrolirati trditev, v koliko se strinja s pravimi nameni odločilnih osebnosti, da naj bi dobila kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev nekak monstrum univerze v sledečem zmislu; ker so pa prišle tozadevno baje resnične vesti na dan, zato se naj bavim tudi s tem problemom nekoliko natančneje. To zlasti vsled tega, ker je projekt za lajika morda silno podkupljiv.

Baje se namerava ustvariti v Zagrebu singularna medicinska fakulteta, v Beogradu juridiška in menda filozofska, Ljubljana pa naj bi dobila celokupno tehniško fakulteto. Kje naj bi bile vse ostale fakultete, se ni povedalo v dotičnih poročilih. Te podrobnosti naj nas končno tu tudi ne brigajo v prvi vrsti, ker zadostuje vedeti, da se namerava zgraditi po tej verziji nekak monstrum-kolos, ki bi predstavljal v svojem vsem obsegu eno samo, ogromno univerzo, ki bi imela svoje posamezne fakultete kot membra disjecta porazdeljene po raznih mestih kakor so vsaj Beograd, Zagreb in Ljubljana. Težišče tega projekta leži zame v misli, da se ne ponavlja nobena univerzitetna institucija v več mestih. Vse je podano le po enkrat v vsej državi. Argumentira se obenem s tem, da bi se tu potratilo manj in navzlic temu bi se dale dotirati te poedine institucije dosti bogateje. Tu se torej vzbuja videz, da se hoče dati univerzi sploh več, samo da bi se izdatki s tem morda racionalneje porabili in s tem napravili primerni prihranki. Na prvi pogled, vsaj za nepoučnega, imenitna misel. Kaj bi bilo lepšega nego: ena država, ena vlada, ena vojska, en jezik, ena vera in končno enotna šola in to od osnovne šole do — univerze.

Že sama okolnost, da je prašal zadevno reorganizacije univerz poslednje same za mnenje tako prejšnji minister prosvete dr. A. Korošec, kakor sedanji Sv. Pribičević, že to samo se mi

vidi protivno takemu monstroznemu projektu, toda et meminisse juvat. Poslednje tem bolj zato, ker pride vse odklanjanje te ideje v resen preudarek tudi za primer, da bi se hotelo sploh le kaj okrnjevati z namenom, da bi s tem postala kaka institucija singularna in ločena od drugih.

Vsaka univerza obstoji bistveno iz dveh komponent: iz predmetov, ki služijo pouku, všteti ubikacije, in iz učnega osebja, ki predstavlja duha. S prvimi se hočem pečati še pozneje. Glavno je učno osebje. Poslednje predstavljajo ljudje z vsemi svojimi dobrimi in slabimi lastnostmi. Kdor bi se hotel pečati s tako monstroznim projektom, kakor je omenjeni, bi moral zato poznati vso duševno mehaniko v okviru univerze do poslednje pičice. Kakor anatom bi moral biti sposoben razgaliti nekako poslednje vlakno univerzitetne duše; pa morda niti to ne bi zadostovalo, ker igra tu preveč osebnih momentov prevažno vlogo, kakor bom dokazal.

Deček, ki vstopi v osnovno šolo, ki pride v srednjo, vzbuja včasih najlepše nade za bodočnost. Kar hipoma pa se včasih v razvoju ustavi. Drugi zopet doseže v gimnaziji še najlepše uspehe, morda tudi na visoki šoli, v praksi pa pozneje popolnoma odpove. So pa tudi obratni primeri. Ljudje, ki so se prerili skozi srednjo šolo na ta ali na oni način, se prično razvijati šele, ko pridejo do dela, za katerega je ustvarjena njih duša. Pa še pri takih se ne izvrši vse pri vseh uniformno. Skratka, razvoj psihičnega aparata je pri raznih ljudeh različen po času in kvaliteti. V obeh ozirih je pa različen pozneje tudi zastoj duševnega dela. Eden odpove mnogo prej nego drugi. Ako pa odpove v tem oziru kak univerzitetni profesor prehitro, povzroči to pogojno največje krize v njegovi stroki. Kar nameravam navesti v sledečem, niso le teoretske možnosti, marveč se hočem ozirati na strogo konkretne primere, ki jih poznam iz raznih univerz Srednje Evrope.

Nekje je zasedel stolico razmeroma mlad nadebuden učenjak. Od njega se je pričakovalo vse najboljše, prišlo je pa nepričakovano iznenadenje. Mož ni le sam nič posebnega delal in naredil, kajti predavanj ni smatral kot glavno delo univerzitetnega profesorja, saj bi opravil to pogojno tudi kak gramofon, marveč se tudi v njegovi duševni okolici ni ganilo nič. Krog in krog samo mrtvilo. Ta mož je bil pri tem jako trdnega zdravja, in zato je bil ves čas svoje aktivitetle ovira. Ko je pa zatisnil, še v aktiviteti, oči za večno, niso vedeli koga imenovati na njegovo mesto, ker si ni vzgodel nikake šole, nikakega naslednika.

Sedaj pa se obrnimo k naši nekako unificirani in singularni univerzi za vso kraljevino. Če naj imamo za vso kraljevino le enega boga in enega profesorja za vsak predmet, kje se bo potem dobil primeren naslednik, kadar odstopi tako ali tako poedinec, kakor sem ga ravno skiciral. Pa naj se ne misli, da so taki primeri le nekake izjeme. Včasih prihajajo celo velike univerze velikih narodov v dosti znatne zadrege, ko gre za oddajo te ali one stolice! To se dogaja celo tam, kjer opažamo tako silno konkurenco, kakor jo je dognati med posamezniki v okviru nemškega naroda z njegovimi premnogimi univerzami. Stem sem se pa dotaknil že drugega momenta, ki prihaja tu preresno v poštev, namreč *m e d s e b o j n e k o n k u r e n c e d u š e v n i h d e l a v c e v i s t e s t r o k e*. Le tam, kjer pride do medsebojnega tekmovanja, tam je življenje, in le tam je napredek. Ne vedno, so izjeme, ki jih rade volje priznam, toda navadno vlada v nasprotnih primerih mrtvilo. Do takih razmer ne sme priti na univerzi. Take razmere bi se pa naravnost pospeševale s tem, da bi se organizirala univerza, ki bi bila v vsem obsegu in za vso kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev *l e e n a*.

So pa še druge možnosti kakor navedena. Izvrsten je bil učitelj in znanstvenik. Imel je tudi več učencev, ki so zbujali najlepše nade. Med njimi se je odlikoval posebno eden. Postal je njegov asistent, in mislilo se je, da mu je namenjeno tudi pozneje nasledstvo. Tekom časa sta se pa znanstveni naziranj obeh o konkretnem prašanju ločili. Asistent je prišel v nemilost, postalo je razmerje nemogoče, in prej nadebudni mladenič si je moral napraviti za življenje drugačen načrt in kreniti je moral drugo življensko pot. Je pa tudi še kaj drugega mogoče. Sledeča zadeva se je odigrala celo na jako ugledni univerzi. Sin si je izbral isto znanstveno stroko, ki jo je zastopal oče. Da želi vsak oče svoji krvi najlepše napredovanje, je le človeško in nekako samo po sebi razumljivo. Ko je oče vsled svoje starosti odstopil, je priporočil profesorskemu kolegiju svojega naslednika, kar je povsod dopustno in se navadno pričakuje, oziroma tudi vpoštevava. Tudi oče tega sina je priporočil primerneega naslednika. Naj se pa ne misli morda, da je bil to njegov lastni sin. Toliko takta so že imeli vsi trije. To se ni zgodilo. Pač pa je predložil predlaganec varovanec *s v o j i m* naslednikom sina svojega protektorja. Ko je pa potem sam zbolel, ga je pa predlagal svojim naslednikom na oni stolici, kjer je prej dociral *s i n o v o č e*! Tako je torej sin prišel po ovinku na stolico svojega očeta. Tako deluje *k l i k a*, oziroma univerzitetna porodica. Obstoje pa zlasti na večjih uni-

verzah cele «dinastije», ki se križem ženijo, može in medsebojno podpirajo. Klika pa ne bazira vedno le na svaščini ali vsaj na idejnem sorodstvu v okviru univerze same, marveč bi zlasti pri nas dobila prelahko tudi političskih korenin ali pa vsaj političkega redilnega soku. In s tem bi bila dosežena poslednja postaja uničevanja napredka v znanosti. Danes odločuje politika, kakor je brezdvomno ugotovljeno, pri raznih državnih odločitvah. V unificirani univerzi bi pa odločevala, ne še danes in jutri, pač pa v bodočnosti najbrž o najvitalnejših prašanjih. To pa ne bi bila nikaka univerza več, marveč le nekaka politiška postojanka te ali one stranke, kajti, kakor sem dejal, in kakor se to razume povsod širom sveta, univerza predstavlja corpus separatum, ki se ne dá ne unificirati, ne kasernirati. Univerze morajo biti tudi pri nas proste, zlasti proste vsake politike, dalje naj ne bodo unificirane, da je dana možnost konkurence v idealnem zmislu duševnega tekmovanja, toda pri vsem tem mora biti njih dotacija zadostna, da ne zavlada v njih mrtvilo vsled pomanjkanja. Nekaj drugega so pa učni načrti, izpiti, enotna organizacija vseh posameznih univerz. V tem oziru so podale že univerze same ministrstvu primeren elaborat za reorganizacijo.

* * *

Iz raznih okolnosti se dá sklepati, da ima ravno ljubljanska univerza v nekaterih krogih, razmeroma malo, recimo — iskrenih prijateljev. Proti takemu naziranju zlasti ne bi govorila števila, ki sem jih navedel na podlagi uradnih proračunskih podatkov. Te kreditne razmere so pač take, da silijo človeka nehote k misli, da se nameravajo ustvariti v Ljubljani za razvoj naše univerze taki pogoji, ki bi preprečili njen napredek, in da bi se nekako potom izstradanja povzročilo hiranje in končno pogin vse institucije. Profesorji bi se poizgubili po svetu, ker bi dobivali drugje večje dotacije svojih stolic ali pa naj bi nekako kapitulirali, češ, s takimi državnimi prispevki za institute in ob nedostajanju prostorov se raje odpovemo, nego da nas čaka očitek slabo izšolanih absolventov. Razlika med Ljubljano na eni strani in med Beogradom ter Zagrebom na drugi je preočita. In resnica pač «oči kolje»! Malo pa jih je, ki slišijo radi resnico, ako jim ni prijetna. Zato se včasih čuje tudi sedaj — pod avstrijskim režimom se tega ni slišalo —, da Ljubljana ni prikladno mesto za univerzo, ker je premajhna. Tozadevno mi bodi dovoljeno navesti doslovno besede nemškega filozofa Fichteja, ki je dejal v tem oziru sledeče: «Es ist eine bekannte Bemerkung, daß bisher auf

Universitäten, die in einer kleinen Stadt errichtet waren, bei einigem Talent der Lehrer, sehr leicht ein allgemeiner wissenschaftlicher Geist und Ton unter den Studierenden sich erzeugt habe, was in größeren Städten selten oder niemals also gelungen.»

* * *

Spredaj sem že dejal, da sestoji vsaka univerza bistveno iz dveh komponent: iz predmetov, ki naj služijo pouku v številni ubikacije, in dalje iz učnega osobja, ki predstavlja duha univerze. V več različnih ozirih bi bile moje izjave ne- lojalne, ako bi se izognil problemu stvarnih potrebščin. Saj me pa sili k temu tudi različna mera, v kateri je dotirana glasom proračuna univerza v Ljubljani po eni strani in one v Beogradu in v Zagrebu po drugi. Naj se mi pri tem ne podtikajo slabi nameni, zlasti odklanjam vsak motiv zavisti. Spredaj sem že dejal, da morajo tudi najvišje kulturne institucije primerno tekmovati med seboj, ako naj pride do napredka, od česar bi imela največjo korist itak le država. Ako pa naj pride do tekmovanja, sem v vsej skromnosti mnjenja, da se morajo dati institucijam, ki naj tekmujejo med seboj, enaka sredstva, sicer nimamo tekmovanja med enakimi. Iz tega naslova izvajam ljubljanski univerzi isto pravico do negovanja od strani države, kakor je to videti zadevno Beograda in Zagreba.

Pri ljubljanski univerzi so izpolnjeni vsi predpogoji, da se še nadalje razvije normalno v lep univerzitetni zavod. Treba pa bo bolj in bolj resno poudarjati, da se nam priznajo v proračunu primerni zneski za stvarne potrebščine in za ubikacije, kajti v sedanjih razmerah institucija ne bo mogla več izhajati. Postalí so nam provizorni prostori že dosti preozki in zlasti se bo moralo misliti na to, da potrebujejo razne stolice prepotrebnih institutov. Centralna vlada se dela že dolgo, kakor da ji to menda nič mar ni, ali pa kakor da o vsem tem nič ne ve; to navzlic temu, da je bil ravno sedanji vrhovni šef naučne uprave že pred par leti opozorjen na ta nedostatek. Seveda bo sedaj marsikdo dejal, češ, torej pridejo vendar tudi še razne obremenitve na dan, in to, kar se je uvidoma trdilo zadevno izdatkov, se bo sedaj korigiralo navzgor. Res je, da bo takih korektur potreba. Pa je-li to neupravičeno, če nam število dijaštva od leta do leta raste in če se drugim daje odstotno dosti več, ko imajo že svoje institucije do neke meje urejene in kompletirane? Mar bi bilo komu ljubše, da nazadujemo, nego da se normalno in lepo razvijamo? Komu na ljubo naj pa naš zavod zagine?

In še nekaj principialnega. Če kupi država zemljišče, ali ga drugim institucijam ne kupi tudi? In če ga kupi, ali je to uničena državna imovina? Ali se ne spremeni pri tem le oblika državne imovine? Kar se sne, ne da bi se kaj produciral, kar se uniči, ne da bi se produkcija in blagostanje povečala, to so pasivne postavke v državnem proračunu. Posest, blago pa o s t a n e. Parasit človeške družbe je le oni, ki konsumira, pa ne producira. Med poslednje pa kulturne institucije ne štejejo. Davka res ne prinašajo. Toda, ali prinašajo kaj davka: ceste, parki, bolnice, ječe itd. itd.? Nasprotno. Toda država ima indirektnih koristi. Iz istega vzroka mora imeti tudi kulturne institucije univerzitetnega značaja; kakor mora imeti osnovnih šol, vzlic temu, da nima davkarija z njimi nič opraviti, če nima morda celo kakih sitnosti.

Kako se razvija ljubljanska univerza, naj pojasnijo sledeča števila, ki kažejo frekvenco v vseh letih od ustanovitve pa do najnovejšega datuma:

Šolsko leto	Zimski semester	Letni semester
1919/20	533*	767
1920/21	1.068	1.051
1921/22	1.255	1.162
1922/23	1.257	1.166
1923/24	1.301	1.160
1924/25	1.376	1.206

* Brez jurid. fakultete; zlasti ker so bili nje profesorji še v Parizu pri mirovni konferenci.

Iz predstoječe tabele je jasno razvidno, da število slušateljev stalno raste. Napram zimskemu semestru pade sicer število vsekdar v letnem semestru nekoliko. Toda to je pojav, ki ga opažamo ravno tako tudi na vseh drugih visokih šolah, in ki ima svoje vzroke popolnoma izven univerze. Ako bi pa primerjali navedena števila še z razvojnimi tozadevnimi števili raznih drugih univerz, pa bodisi na tej ali pa oni strani jugoslovanskih meja, ljubljanski menda ne bi bilo treba povešati oči. Zato čuti tem bolj in jo tem bolj žge, da se ravno za ljubljansko ne najdejo primerni krediti in primerno sorazmerje v vsotah z drugimi.

Istočasno s temi prašanji bi se morala rešiti seveda tudi še cela vrsta drugih, ki pa državnega proračuna vsaj bistveno sploh ne bi obremenjevala. Tu mislim na prelevitev sedanje državne (licejske) knjižnice v univerzitetno, ki bi s tem silno pridobila, ker bi dobivala potem kot taka dosti več knjig zastonj nego danes. Velike ameriške in druge institucije po-

šiljajo namreč svoje publikacije brezplačno univerzitetnim knjižnicam, ne pa drugim.

Podobno bi bilo tudi že zrelo in čaka svoje rešitve prašanje nekdanjega deželnega, sedaj državnega muzeja.

Ni dvoma, da imajo dandanes vse evropske države in med njimi tudi kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev večje ali manjše finančne težkoče. Tudi to vem, da se morajo umakniti, upravičeno ali ne, ne preiskujem tu, kulturni interesi držav prepogosto raznim drugim. In celo to priznavam, da je marsikomu: «srajca bližja nego suknja». Toda ker se tudi zavedam, da se je profesorski zbor ljubljanske univerze vedno zavedal, da nihče ne more zahtevati od države vsega od vseh na enkrat, zato je čakal in čakal uvažuje geslo na čelu tega spisa. Vsega čakanja pa mora biti končno enkrat tudi za ljubljansko univerzo konec, sicer se nam bo godilo podobno kakor onemu ribniškemu konju, ki se je ravno navadil stradati, pa je poginil. Tak konec ljubljanske univerze pa bi bil za našo državo pri tem razvoju, kakor se zrcali v naraščajočem številu dijaštva, naravnost škandal.

Sicer se pa tudi to, kar se pričakuje in upravičeno zahteva od države, ne postulira čez noč. Predmetni krediti se naj porazdele na več let, podobno kakor se to dogaja za Beograd in Zagreb. Brezpogojno se pa mora zahtevati, da veljajo za vse naše univerzitetne institucije enaki predpisi zadevno sestavljanja proračuna, česar se danes pri točnem studiju ravno ne more trditi. V Ljubljani moramo n. pr. prosjačiti pri gradbeni direkciji skoro za vsako kljuko, ki naj se kje zabije, in da se vnese dotična vsota v proračun gradbene direkcije, ki pa niti za lastne potrebe ne dobi dosti.²

Drugje pa imajo adaptacije kar v svojih proračunih; kje so zaračunani krediti za razne nove, večmilijske zgradbe v Beogradu in v Zagrebu, pa podrobno sploh nisem mogel posneti iz proračuna.

Z našimi zahtevki bi se torej državni izdatki še povečali. Kdor prihaja z novimi zahtevami, se mu pogosto zastavi prašanje: dobro, toda kje vzeti denar? Na to odgovorim sledeče: Predvsem tam, kjer se jemlje za Beograd in za Zagreb. Dalje naj opozorim še na tole.

V Tržiču na Gorenjskem stoji širom sveta dobro znana predilnica in tkalnica Edm. Glanzmann & And. Gassner. Ta je ponudila ob priliki nekega natečaja nekemu resoru, ki rabi mnogo kotenine, za primerno ceno svoje izdelke. Pri tej naročitvi bi bil ostal denar doma in dane bi bile državi tudi druge ugodnosti. Naročilo

² S tem ji torej ničesar ne očitam.

se pa ni izvršilo pri tej tvrdki. Poslala se je marveč neka komisija na Francosko. Komisija je seveda že sama stala primerno število francoskih frankov. Kupila pa je tam baje enako vredno blago, samo — dražje. Naša valuta se je valed tega najbrž tudi dvignila. V drugem primeru so (na razpis) ponudile ljubljanske «Strojne tovarne in livarne» istemu resoru postelje iz litega železa. Odšla pa je z vednostjo tega resora neka komisija na Nemško. Naročila je postelje baje iste kakovosti v Monakovem, samo plačala je država blago dražje kakor doma! Leta 1921. so prišle v jeseni novice na dan, da se namerava ukiniti v Ljubljani medicinska in tehniška fakulteta. Tedaj je odposlala ministrstvu posebno spomenico tudi ljubljanska občina, ki je zavzela stališče proti takim namenom. V predmetni spomenici se je pa navedel tudi sledeči primer, ki ga naj omenim na tem mestu, in ki se glasi doslovno: «Dalje imamo v mežiški dolini veliko jeklarno, ki je med vojako dobavljala avstrijski vojski izvrstne granate do največjih kalibrov... Mežiška jeklarna je tudi na ljubljanskem velesejnu septembra meseca t. l. razstavila vzorce raznih granat in so si jih zastopniki armade mogli ogledati. Toda reprezentant te tovarne je vsakomur poudarjal, da jugoslovanska država ni tamkaj naročila do sedaj — to je bilo leta 1921. še niti za en dinar vojnega materijala.» Izrečno poudarjam, da pisatelj teh vrstic o tozadevnih sedanjih razmerah ni poučen.

V isti spomenici je tudi govor o primeru Glanzmann & Gasner v Trčiču, ki sem ga navedel zgoraj. V zvezi s tem pa je dejalo tedaj zastopstvo našega mesta doslovno tudi: «... Če je to res — kar je mogoče kontrolirati le v osrednji vladi — je s tem udarjeno domače podjetje, a tudi bi se bilo morda prihranilo toliko novca, da bi že zadostoval za redni budžet obeh ljubljanskih fakultet.»

To so le trije primeri iz enega in istega resora. Kaj bi bilo, če bi se izdal za vse resore ukaz, da se mora nabavljati vse, kar se dobi doma, brezpogojno v lastni zemlji? In to celo za ceno, da je blago tudi nekaj dražje. Za nekatere resore obstoji namreč tak ukaz. S tem bi se prihranili vsi troški za podobne komisije, domačini bi začeli, ostal bi torej denar doma, s čimer bi se dvignila davčna moč naših podjetij. Gospod finančni minister bi imel večje dohodke in diferenca od ljubljanskih 0.066 % bi se dala prav lahko izenačiti na zagrebski znesek per 0.257 %, oziroma na beograjski per 0.428 %, kar ga izkazuje pridejana preglednica spodaj. Seveda bi se pa morali dognati in vpoštevati tudi izdatki, ki doslej iz proračuna niso razvidni.